

20th YIL
YEAR

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BİR YAZIM REHBERİ

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yazım Rehberi

Güncellenmiş 2. Baskı

Bu rehber Doç. Dr. Mary Lou O'Neil, Yard. Doç. Dr. Şehnaz Şişmanoğlu Şimşek ve Yard. Doç. Dr. Suncem Koçer tarafından hazırlanmıştır.

Bu rehber Aybüke Uğurlu ve Ari Alan tarafından tasarlanmıştır.

Kadir Has Üniversitesi
Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi

Her hakkı saklıdır © 2017

Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi Hakkında

Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, cinsiyet eşitliği alanında disiplinler arası araştırma, öğretim ve kurumsal değişim için entelektüel bir merkez olmayı amaçlamaktadır. Amaçlarımızdan biri olarak, kadının statüsünü yakından ilgilendirdiği için eşitlik ve cinsiyet tartışmalarını yeniden gözden geçirmeyi hedefliyor ve bunu yaparken bu alanın sadece erkek ve kadın prototipleriyle sınırlı olmadığı, lezbiyen, gay, biseksüel, transgender ve intersesk (LGBT+) kişileri de kapsadığını biliyoruz. Özel olarak sistematik ve sürdürülebilir değişim yaratmayla ilgileniyoruz.

İletişim: www.khas.edu.tr/kadin/

GenderKhas

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BİR YAZIM REHBERİ

Türkçede sözcükler İngilizce, Almanca, Arapça ya da Yunanca gibi dillerden farklı olarak, eril ve dişil olarak ayrılmaz. Ayrıca üçüncü tekil kişi zamiri (o) de kadın ve erkek için farklı kullanılmaz. Ancak bu durum Türkçenin cinsiyetçilikten uzak olmadığı anlamına gelmez. Aşağıda örnekleri verilen bazı kelimeler, ifadeler, deyimler ve atasözleri dilin tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak beslediği cinsiyetçi özellikleri ortaya koymakta ve bu konuda farkındalık sağlayarak, söz konusu ifadelerden kaçınmanın yollarını göstermektedir:

Bazı mesleklerin, kelimelerin, ifadelerin sadece erkeklere özgü olduğu varsayımından hareketle, bu tür sözcüklerin önüne gereksiz biçimde “kadın” vurgusu yaparak kadını ötekileştiren ifadelerden kaçınalım.

- Kadın başbakan
- Kadın yönetici
- Kadın milletvekili
- Kadın yazar
- Kadın gazeteci

Halihazırda ‘kadın’ mesleği olarak görülen mesleklerde ise ‘kadın’ sözcüğünü eklememek yine aynı örtük ayrımcılığa işaret etmektedir:

Hemşire, bakıcı, ana okulu öğretmeni, sekreter gibi. Örtük olarak 'erkek olmayı', 'insan/adam' olmak ile özdeşleştiren ve 'herkesi' kapsama iddiasıyla kadını görünmez kılan ifadeler kullanmamalıyım.

- Adam olmak
- Adam gibi
- Adamakıllı
- Adam başı
- Adam yerine koymak/konmak
- Adamdan saymak/saymamak
- Adam etmek
- Adamına göre davranmak
- Adamına düşmek
- Adam kaçırmak
- Bilim adamı
- Devlet adamı
- Halk adamı
- İş adamı
- İnsanoğlu
- Ademoğlu
- Hin oğlu hin
- Görmemişin oğlu

'Kadın' kelimesini olumsuz bir kavram olarak, 'sakıncalı', 'kirlenmiş', 'bakire-olmayan' olarak yaftalayan ifadelerden kaçınalım. 'Kadın' yerine daha 'kibar', 'edepli' olduğunu düşünerek 'bayan', 'hanım', 'hanımefendi', 'kız', 'bacı' vb. kullanmalıyım.

'Erkek' ifadesini kullanacağınız yerlerde 'kadın', 'bay' ifadesini kullanacağınız yerlerde de 'bayan'ı tercih edin. Gündelik hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız aşağıdaki ikilikler bu ayrımı net bir biçimde göstermektedir:

- Erkek tuvaleti / Bayan tuvaleti
- Erkek yüzücü / Bayan yüzücü

- Erkek öğretmen / Bayan öğretmen
- Erkek arkadaş / Bayan arkadaş
- Erkek yanı / Bayan yanı (Toplu taşımacılıkta)

‘Kız’ kelimesini ‘cinselliği çağrıştıran bir ifade’ olarak kullanmaktan ve bu kelimeye bazı durumlar da olumsuz anlamlar yüklenen ifadeleri kullanmaktan kaçınalım.

- Kızlık soyadı
- Kız oğlan kız
- Kız gibi gülmek / yürümek
- Kız gibi kırtmak

‘Er’, ‘baba’, ‘oğlan’ kelimelerinin, örtük olarak kadını dışlayan ve kapsayıcı olduğu düşünülen ifadelerinden kaçınalım.

- İnsanoğlu
- Ademoğlu
- İşinin eri
- Sözü’nün eri
- Er sözü
- Bilim erleri
- Babalanmak
- Baba parası
- Allah baba
- Babalar gibi
- Baba evi

Deyimler, atasözleri, ve ifadelerde cinsiyetçi kullanımlardan kaçınalım.

Örneğin: Kadınlar için en iyi meslek öğretmenliktir (!)
(Eve erken gelip çocukla ilgilenmek, yemek ve diğer ev işlerini yapabilmek kast ediliyor.)

- Anasına bak kızını al
- Kızını dövmeyen dizini döver
- Kız almak/kız vermek
- Kadınlar hamamına çevirmek
- Yuvaıı yapan dişi kuştur
- Evde kalmıř
- Karı ağızlı
- Hanım evladı
- Hanım hanımcık
- Senin gibi hanım bir kıza yakışıyor mu?
- Delikanlı kıız
- Adam gibi adam
- Erkek adam ađlamaz
- Anasını satmak

Bu rehberde cinsel yönelimleri ve kimliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalan LGBTİ+ bireylere karşı kullanılan cinsiyetçi, homofobik ve aşağılayıcı ifadelere dikkat çekmek ve bu dilden arınmanın bazı yollarını göstermek istiyoruz.

Genel bir prensip olarak, LGBTİ+ bireylerin bedenlerinin cinsel çağrışımlar yaratacak ifadeler kullanılarak cinsel nesnelere haline getirilmesinden önemle kaçınmalı, bunun yerine her durumda eşitlikçi bir söylem geliştirmeye özen göstermeliyiz.

LGBTİ+ bireyler ve farklı cinsel yönelimlere karşı cinsiyetçi olmayan bir dil geliştirmenin ilk adımı bu konudaki tanımlamaların farkında olmaktır.

Aşağıdaki kısa tanımlar yol gösterici olabilir:

Biseksüel: Fiziksel, romantik ve/veya duygusal açıdan hem erkeklere, hem de kadınlara ilgi duyan kişileri tanımlar.

Cinsel yönelim: Bir kişinin duygusal, tutkusal ve cinsel çekimi ve samimi ve cinsel ilişkilerini karşı, aynı ya da birden fazla cinsiyetten kişilere dönük olarak yaşama kapasitesidir.

Cinsiyet Kimliği: Bir kişinin, kendisine doğumunda atanan cinsiyetle uyumlu olsun ya da olmasın, cinsiyetine dair derinden hissettiği içsel ve bireysel deneyime işaret eder.

Eşcinsel: Duygusal/cinsel açıdan hemcinsine ilgi duyan kadın veya erkek.

Gey: Fiziksel, romantik ve/veya duygusal açıdan erkeklere ilgi duyan erkekleri ifade etmek için kullanılsa da, hem eşcinsel erkekler, hem de lezbiyenlerin cinsel yönelimlerinin ifadesinde kullanılabilir.

Heteroseksüel: Duygusal/cinsel açıdan karşı cinsiyete ilgi duyan kadın veya erkek.

Heteroseksizm: Heteroseksüelliğin yegane cinsel yönelim olduğunu ileri süren, diğer cinsel yönelimleri yok sayan, baskılayan ya da aşağılayan ideolojidir.

Homofobi: Genel anlamıyla eşcinsellere ilişkin olumsuz duygu, tutum ve davranışlar olarak tanımlanır.

İnterseks: Erkekliğe ve kadınlığa ilişkin kültürel olarak kurulmuş standartlar bakımından, beden biyolojik farklılıklar içermesidir. Bu farklılıklar kromozom, eşeysel bez ya da cinsel organlar düzeyinde olabilmektedir.

Karşıt Giysicilik-Travestizm: Gündelik hayatın içerisinde, geçici, değişken ya da kalıcı olarak karşı cinsten biri gibi yaşamak için o cinse ait giysilerin giyilmesidir.

LGBTİ+: Bu kısaltma alışlageldik ya da geleneksel kadın-erkek rollerine uymayan kişilerden oluşan çeşitli, değişken ve çok yönlü cinsel ve cinsiyet kimliklerini içerisine alan bir grubu tanımlamaktadır.

Lezbiyen: Fiziksel, romantik ve/veya duygusal açıdan kadınlara ilgi duyan kadındır.

Transfobi: Travesti ve transseksüellere yönelik önyargı ve nefreti anlatır.

Transgender: Biyolojik bedenini varolduğu bedene uyumlamak için cinsiyet geçişi ameliyatı olmuş ya da olmamış kadın veya erkeklerin biyolojik cinsiyetine ve görünümüne herhangi bir şekilde müdahale edenlerin tamamını kapsayan, İngilizce bir tanımlamadır. Türkçede ise hem travesti hem de transseksüel tanımlamalarını kapsamaktadır.

Transseksüel: Kendisini karşı cinsten biri olarak tanımlayan kişidir. Hem erkek hem de kadın için geçerlidir.

Travesti: Daha çok dış görünüş ve davranışsal bakımdan karşı cinse ait olma isteğinde olan kişileri tanımlar.

Toplumsal cinsiyete daha duyarlı bir dil geliştirmek için aşağıda örnekleri verilen ötekileştirici, ayırıştırıcı ve aşağılayıcı ifadelerden kaçınalım.

Rehberimizde daha önce belirttiğimiz ‘kadın öğretmen’, ‘kadın yazar’ gibi ifadeler gibi ‘gey öğretmen’, ‘lezbiyen şarkıcı’ ifadeleri de ayrımcılık içermektedir.

Homoseksüel yerine eşcinsel tabirini kullanalım.

Homoseksüelin İngilizce karşılığı olan 'homosexual' ilk olarak eşcinselliği hastalık olarak tanımlayan bir ifade olarak kullanılmıştır. (*Behaviorism and Mental Health*, 2011). Türkçe'deki 'homo' tabiri yıllar boyunca, eşcinsel erkeğin erkekliğinin karşıcinsel erkekten daha az olduğu yanlışlaması eşcinselleri aşağılamak için kullanılmıştır. Bu nedenle Türkçede homoseksüel yerine 'eşcinsel' kullanımı ile eşcinselliğin bir hastalık olduğu algısını yıkmak adına daha doğru olur.

'Cinsel tercih' yerine 'cinsel yönelim' ifadesi kullanılmalıdır.

Çünkü eşcinsellik, biseksüellik bir tercih değil cinsel yönelimdir.

'Çocuk sarkıntılığı' yerine 'çocuk tacizi', 'kızlık soyadı' yerine 'evlenmeden önceki soyadı' terimlerini kullanın.

'Cinsiyet değiştirme' ya da 'cinsiyet düzeltme ameliyatı' yerine 'cinsiyet geçişi ameliyatı' ya da 'cinsiyet inşası ameliyatı' ifadelerinin kullanılması gerekir (*Kaos GL Medya Kılavuzu*, 2011).

LGBTİ+ bireylere yönelik ayrımcı ve aşağılayıcı tabirler yalnızca aşağıdakilerle sınırlı değildir. Ancak sıklıkla kullanılan aşağıdaki ifadeleri ve türevlerini kullanmayalım.

İbne: Pasif eşcinsel erkek. 'İbne' kelimesi Arapça 'ubne', 'ibn= oğul , erkek çocuk' köküne dayanmaktadır. Daha sonra anlam değişimine uğrayarak günümüzdeki ötekileştirici biçimiyle kullanılmaya başlanmıştır. Halk arasında, özellikle eşcinsel bireyleri aşağılamak için kullanılan ibne, puşt, pezevenk, piç gibi kelimelerin esasen kendi dillerinde çok farklı hatta çok masum anlamları olduğu ifade edilmektedir. (Maraşlı 2015)

Yumuşak: Eşcinsel erkek

Erkek fatma: Eşcinsel kadın

Sevici: Kendi cinsinden kimselerle ilişkiye giren kimse

Oğlancı: Erkek çocuklarla cinsel ilişkide bulunan erkek

Dönme: Ameliyatla cinsiyet değiştiren kimse

Şorolo: Kadınlaşmış, kadınsı hareketlerde bulunan, eşcinsel ilişkilerde kullanılan erkek.

Yukarıdaki kelimeler yerine ötekileştirici ve ayrıştırıcı olmayan ifadeler kullanın. Örneğin:

Eşcinsel

Lezbiyen

Biseksüel

Transeksüel

Travesti

Transbirey

Yukarıda kullanılmaktan kaçınılması gereken ve kullanılması tavsiye edilen örnekler verilmiştir ancak yine de asıl vurgu yapılması gereken nokta bireylerin kendilerini nasıl tanımlamak istedikleri ve kendilerini ne şekilde gördükleridir. Bir birey için 'gey' kelimesi onun kimliğini tanımlamaya yardımcı olurken bir başka birey için bu, onu ötekileştiren bir ifade olabilir. Bu nedenle,

her durumda karşı tarafın kendini nasıl tanımlamak istediğine kulak verelim.

Kaynaklar

Avrupa Birliđi. *Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTİ) Kişilerin Tüm İnsan Haklarını Kullanmalarının Desteklenmesine ve Korunmasına Dair Kılavuz*. www.kaosgldernegi.org/yayindetay.php?id=97. Ulaşım tarihi: 18 Mayıs 2017.

Güden, Menekşe Pınar. *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçe'nin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.

İstanbul Bilgi Üniversitesi, *İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*. *Türkiye'de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığı İzleme Raporu*. 2011. www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Cinsel_Yonelim_veya_Cinsiyet_Kimligi_Izleme_Raporu.pdf. Ulaşım tarihi: 18 Mayıs 2017.

Kaos GL. *KaosGL Medya Kılavuzu*. 2011. http://www.kaosgldernegi.org/resim/kutuphane/dl/medya_klavuz.pdf. Ulaşım tarihi: 18 Mayıs 2017.

Pincha, Chaman. *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Afet Yönetimi*. Çev. Derya Keskin Demirer. İzmit: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2009.

Üstün, İlknur. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?* Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2011.

UCSF. *Glossary of Terms*. lgbt.ucsf.edu/glossary-terms. Ulaşım tarihi: 18 Mayıs 2017.